

ՍԵՎԱԿ ՊՈՂՈՍՅԱՆ
*ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
քրեական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ*

SEVAK POGHOSYAN
*Applicant at the Chair of Criminal Law at
YSU Faculty of Law*

СЕВАК ПОГОСЯН
*соискатель кафедры уголовного права
юридического факультета ЕГУ*

**ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՀԱՆՑԱԿԻՑՆԵՐԻ
ԿԱՄՈՎԻՆ ՀՐԱԺԱՐՎԵԼԸ**

**ACCOMPLICES VOLUNTARILY RENOUNCE
THE CRIME**

**ДОБРОВОЛЬНЫЙ ОТКАЗ СОУЧАСТНИКОВ ОТ
ПРЕСТУПЛЕНИЯ**

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 36-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ հանցագործության կազմակերպիչը, դրդիչը կամ օժանդակողը հանցագործությունից կամովին հրաժարվելու դեպքում ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության, եթե նա պետական մարմիններին հաղորդելով կամ ձեռնարկված այլ միջոցներով կանխել է կատարողի կողմից հանցագործությունն ավարտին հասցնելը:

Հանցակցության դեպքում հանցակիցների կամովին հրաժարվելն ունի իր առանձնահատկությունները: Հանցակիցները կամովին հրաժարվելու հիմքով կարող են ազատվել քրեական պատասխանատվությունից միայն այն դեպքում, երբ վերը նշված միջոցներից որևէ մեկով կկանխեն կատարողի կողմից հանցագործությունն ավարտին հասցնելը: Եթե դա հանցակիցներին չհաջողվի, ապա նրանք ենթակա են քրեական պատասխանատվության, սակայն ձեռնարկված միջոցները հաշվի են առնվում որպես մեղմացնող հանգամանք (36-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Արտասահմանյան մի շարք երկրների քրեական օրենսդրություններն այլ կերպ են կարգավորում հանցակիցների՝ հանցագործությունից կամովին հրաժարվելու հարցերը: Այսպես՝ ՌԴ քրեական օրենսգրքն այլ մոտեցում է դրսևորում օժանդակողի կապակցությամբ: Ըստ ՌԴ քրեական օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի՝ որպեսզի օժանդակողը կամովին հրաժարվելու հիմքով ազատվի քրեական պատասխանատվությունից բավական է, որ նա իրենից կախված բոլոր միջոցները

ձեռնարկի՝ կատարողի կողմից հանցագործությունն ավարտին հասցնելը կանխելու համար¹: Այսինքն՝ հանցագործությունը կանխելը այդ դեպքում պարտադիր չէ: Բացի դրանից՝ որոշ տեսաբաններ կարծում են, որ եթե օժանդակողը չի կատարում խոստումը, ապա առկա է կամովին հրաժարումը²: Կարծում ենք, որ օժանդակություն է նախապես տված խոստումը և ոչ թե այն կատարելը, ուստի այդ դեպքում էլ առկա է օժանդակությունը: Բացի դրանից՝ եթե օժանդակողը ցուցումներ կամ խորհուրդներ է տվել, ինչպես պետք է դրսևորվի հրաժարումը:

ԳՖՀ քրեական օրենսդրությունը հանցակիցներին հանցագործությունից կամովին հրաժարվելու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատելու համար նույնպես պահանջում է, որ նրանք կանխեն հանցանքը ավարտին հասցնելը: Սակայն, միևնույն ժամանակ նշվում է, որ չպատժվելու համար բավական են հանցակցի կամովին և համառ ջանքերը՝ ուղղված հանցագործությունն ավարտին հասցնելը կանխելուն, եթե հանցագործությունը կավարտվեր կամ կշարունակվեր առանց նրա կողմից դրան նպաստելու էլ³:

Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի համաձայն՝ հանցագործությունից կամովին հրաժարվելու հիմքով հանցակիցը կազատվի պատժից, եթե միջոցներ է տրամադրել հանցագործության համար, սակայն ակտիվ գործողություններով կանխել է կատարողի կողմից հանցանքը ավարտին հասցնելը⁴:

Փաստորեն որոշ երկրներում հանցակիցների տարբեր տեսակների կամ էլ բոլոր հանցակիցների կապակցությամբ՝ որոշակի պայմանների դեպքում կամովին հրաժարվելու հիմքով նրանց քրեական պատասխանատվությունից ազատելու համար չի պահանջվում, որ նրանք կանխեն կատարողի կողմից հանցագործությունը ավարտին հասցնելը:

Քննարկենք ՀՀ քրեական օրենսգրքով և արտասահմանյան երկրներում առկա այս կարգավորումները հանցակցության տարբեր ձևերի և հանցակիցների տարբեր տեսակների կապակցությամբ:

Ընդհանուր (դերերի բաժանմամբ) հանցակցության ձևի դեպքում, եթե հանցակիցներին հաջողվում է կանխել կատարողի կողմից հանցանքը ավարտին հասցնելը և նրանք կամովին հրաժարվում են, ապա կատարողի արարքը որակվում է կամ որպես հանցագործության նախապատրաստություն, կամ որպես հանցափորձ՝ կախված նրանից, թե որ փուլում է տեղի ունեցել հանցակցի կամովին հրաժարումը: Ընդ որում՝ կամովին հրաժարված հանցակիցը ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե նրա փաստացի կատարած արարքն այլ հանցակազմ չի պարունակում:

Եթե հանցագործությունից կամովին հրաժարվում է կատարողը, ապա, անկախ հանցագործության փուլից, գործող օրենքի պարագայում մյուս հանցակիցների արարքը պետք է որակվի որպես հանցագործության նախապատրաստություն:

¹ Տե՛ս Уголовный кодекс РФ, <http://docs.cntd.ru/document/573033473>:

² Տե՛ս Гаухман Л.Д., Квалификация преступлений: закон, теория, практика. М., 2001, էջ 231-232:

³ Տե՛ս Уголовное законодательство зарубежных стран, էջ 257, УК ФРГ, параграф 24:

⁴ Տե՛ս Уголовное право зарубежных государств, М., 2003, էջ 338:

«Քրեական օրենսգրքի 39-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ եթե կազմակերպչի, դրդիչի կամ օժանդակողի գործողությունները չեն հաջողվում իրենցից անկախ հանգամանքներով, ապա այդ անձանց պատասխանատվությունը վրա է հասնում համապատասխան հանցագործության նախապատրաստության համար:

Սակայն, մեր կարծիքով, «Օրենսդրություն պետք է ընդգրկվի հանցակցության փորձի ինստիտուտը: Կարծում ենք, որ այս դեպքերում հանցակիցը (դրդիչը, օժանդակողը) իրականացնում են հանցակցության հանցակազմի մի մասը, որը ինքնուրույն հանցակազմ է ներկայացնում: Պարզապես, նման դեպքերում հանցակազմն ամբողջությամբ չի իրականացվում՝ հանցակցի կամքից անկախ հանգամանքներով: Բացի դրանից՝ գործող օրենսդրության պայմաններում, պարտադիր է, որ կատարողի արարքը ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանք լինի, քանի որ ոչ մեծ ծանրության և միջին ծանրության հանցագործությունների նախապատրաստությունը հանցագործություն չէ: Դա շատ դեպքերում կհանգեցնի հանցակցի անպատժելիությանը, ինչը, մեր կարծիքով, արդարացի չէ:

Քրեական իրավունքի տեսության մեջ առաջարկվում է օժանդակողի կողմից կամովին հրաժարում դիտել նաև այն դեպքերը, երբ վերջինս գործիք կամ միջոց է տրամադրել կատարողին կամ վերացրել է համապատասխան խոչընդոտները, սակայն հետագայում՝ մինչև կատարողի կողմից հանցանքի կատարումը, հետ է վերցրել տրամադրած գործիքը կամ միջոցը կամ վերականգնել վերացրած խոչընդոտները: Այս պարագայում առաջարկվում է անձին օժանդակության համար ազատել քրեական պատասխանատվությունից: Մինչդեռ, եթե նշված գործողությունները չեն հանգեցնում կատարողի հանցագործությունը կանխելուն, ապա անձը պետք է քրեական պատասխանատվության ենթարկվի հաստատապես հայտնի նախապատրաստվող հանցագործության մասին իմանալ չհայտնելու համար: Նման կարգավորում է առկա «Քրեական նոր օրենսգրքի նախագծում»: Կարծում ենք, որ նման մոտեցումն արդարացված է:

«Քրեական գործող օրենսգրքում կարգավորված չեն **համակատարման պարագայում** հանցակցի կամովին հրաժարման խնդիրները: Մասնավորապես արդյո՞ք համակատարողի կամովին հրաժարման դեպքում անհրաժեշտ է, որ նա պետական մարմիններին հաղորդելով կամ ձեռնարկված այլ միջոցներով անպայմանորեն կանխի մյուս համակատարողի կողմից հանցագործությունն ավարտին հասցնելը: Գործող օրենսդրության պարագայում համակատարողը փաստորեն կատարող է և կամովին հրաժարվելու դեպքում փաստորեն պարտավոր չէ կանխելու մյուս համակատարողի կողմից հանցանքի կատարումը: Քրեական իրավունքի տեսության մեջ այն կարծիքն է արտահայտվել, որ առանց նախնական համաձայնության համակատարման դեպքում բավական է, որ համակատարողը դադարեցնի իր արարքները և մյուս համակատարողների արարքները դադարեցնելը պարտադիր չէ⁵: Սակայն, կարծում ենք, որ իր արարքները դադարեցնելը պարտադիր չէ:

⁵ Տե՛ս *Шакирова А.А.*, Добровольный отказ от преступления соучастников., Красноярск, 2006,

րեցրած համակատարողը, ըստ էության, ոչնչով չի տարբերվում օժանդակողից, իր ներկայությամբ ամրապնդում է մյուս համակատարողի վճռականությունը, և հիմնավորված կլինե՞ր նրա պատասխանատվությունից ազատելու հարցը նույնպես կապել համակատարողի կողմից հանցագործությունն ավարտին հասցնելը կանխելու հետ: Այսպիսի մոտեցում է ցուցաբերված ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծում, համաձայն որի՝ «Համակատարողը հանցագործությունից կամովին հրաժարվելու դեպքում ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե նա պետական մարմիններին հաղորդելով կամ այլ միջոցներով կանխում է կատարողի կողմից հանցագործությունն ավարտին հասցնելը»:

Կազմակերպված հանցավոր խմբի կամ հանցավոր համագործակցության կազմում հանցակցի կամովին հրաժարումը պետք է դրսևորվի նրանով, որ այս դեպքում խմբի մասնակիցը ոչ միայն պետք է դադարեցնի իր մասնակցությունն այդ խմբավորմանը, այլև, միջոցներ ձեռնարկելով, կանխի այն հանցագործությունները, որոնց նախապատրաստությանը ինքն անմիջական մասնակցություն է ունեցել⁶:

Հանցավոր համագործակցության մյուս մասնակիցների կողմից կոնկրետ հանցագործությունից կամովին հրաժարվելու դեպքում նրանք պետք է ազատվեն քրեական պատասխանատվությունից, բայց կարող են պատասխանատվության ենթարկվել հանցավոր համագործակցությանը մասնակցելու համար, եթե, իհարկե, նրանք չեն նպաստել այդ խմբավորումների մերկացմանն ու գործունեությանը խոչընդոտելուն: Վերջին դեպքում նրանք ևս, մեր կարծիքով, պետք է ազատվեն քրեական պատասխանատվությունից, բայց գործուն գղջալու հիմքով, քանի որ նրանց արարքում արդեն առկա է ավարտված հանցակազմը (հանցավոր համագործակցությանը մասնակցելը): Բայց պետք է նշել, որ նման խրախուսական նորմը դեռ պետք է նախատեսել քրեական օրենսգրքում: Ընդ որում՝ նույնը վերաբերում է նաև հանցավոր համագործակցություն ստեղծած կամ ղեկավարած անձին:

Փաստորեն կամովին հրաժարվելու հիմքով քրեական պատասխանատվությունից ազատվելու համար անհրաժեշտ է, որ կազմավորման մասնակիցը, ձեռնարկած միջոցներով կամ իրավապահ մարմիններին հայտնելու եղանակով, խոչընդոտի, կանխի այդ խմբի ամբողջ հանցավոր գործունեությունը⁷: Մենք կավելացնե՞ինք նաև համագործակցությանը մասնակցությունը դադարեցնելու պայմանը:

Իրենից հետաքրքրություն է ներկայացնում հատուկ սուբյեկտով հանցագործությունների դեպքում հանցագործությունից կամովին հրաժարվելու հարցը:

Իրավաբանական գրականության մեջ այն կարծիքն է արտահայտվել, որ եթե հատուկ սուբյեկտով հանցագործությունը համակատարմամբ է կատարվում, ապա հանցագործությունից կամովին հրաժարվելու հարցը պետք է լուծվի այն-

Автореф. дисс. на соиск. учен. степени кандидата юрид, наук. էջ 8:

⁶ Տե՛ս Лучший учебник уголовного права (Общая часть), СПб.: ГКА. Санкт-Петербург, 2011, էջ 323:

⁷ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 325:

պես, ինչպես սովորական համակատարման դեպքում⁸:

Եթե խոսքը այնպիսի հանցագործության մասին է, որի միայն սուբյեկտն է հատուկ, իսկ մյուս տարրերն ընդհանուր են, ապա համակատարող կարող է լինել նաև ընդհանուր սուբյեկտը և եթե հատուկ սուբյեկտը կամովին հրաժարվի հանցագործությունից, իսկ ընդհանուր սուբյեկտը շարունակի այն, ապա, մեր կարծիքով, նրա արարքը պետք է որակվի որպես այն հանցանքի կատարում, որի հատկանիշներն առկա են նրա արարքում: Մեր կարծիքով, սակայն, այս դեպքերում ևս հատուկ սուբյեկտ չհանդիսացող անձը պետք է պատասխանատվության ենթարկվի որպես հատուկ սուբյեկտով հանցագործության օժանդակող իսկ, եթե նրա արարքում առկա չեն այլ հանցակազմի հատկանիշներ, ապա արարքը պետք է նորից որակվի որպես հատուկ սուբյեկտով հանցագործության օժանդակություն:

Քրեական իրավունքի տեսության մեջ այն կարծիքն է արտահայտվել, որ եթե կատարվում է այնպիսի հանցանք, որի բոլոր տարրերը, հատուկ են, այսինքն՝ գործ ունենք հատուկ հանցակազմի հետ, ապա հատուկ սուբյեկտ չհանդիսացող անձի արարքը պետք է որակվի որպես հատուկ հանցակազմով, հատուկ սուբյեկտի կողմից կատարված հանցագործությանը օժանդակություն և այն հանցանքի կատարում, որի սուբյեկտ ինքը կարող էր լինել, եթե, իհարկե, այդ հանցագործությունը չի ընդգրկվում հատուկ հանցակազմով հանցագործության օժանդակության մեջ: Բերվում է հետևյալ օրինակը. պաշտոնատար անձը հրաժարվում է ծեծել գործով տուժողին, իսկ նրա հանցակիցը (ընդհանուր սուբյեկտ) շարունակում է դա և տուժողի առողջությանը որոշակի աստիճանի վնաս է պատճառում: Այդ դեպքում նրա արարքը կորակվի որպես պաշտոնեական լիազորություններն անցնելու օժանդակություն և մարդու կյանքի կամ առողջության դեմ ուղղված կոնկրետ հանցագործություն, եթե պատճառված վնասն այնպիսին է, որ չի ընդգրկվում այդ օժանդակության մեջ⁹: Կարծում ենք, որ հարցը նման կերպ պետք է լուծվի նաև այն դեպքերում, երբ միայն հանցագործության սուբյեկտն է հատուկ: Իհարկե, հնարավոր են դեպքեր, երբ հատուկ սուբյեկտով հանցագործության օբյեկտիվ կողմը հատուկ սուբյեկտի հատկանիշներով չօժտված անձը, հատկապես երբ խոսքը հատուկ հանցակազմերի մասին է, սկզբունքորեն չի կարող կատարել¹⁰: Օրինակ՝ ակնհայտ անմեղ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը, ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ դատական այլ ակտ կայացնելը և այլն: Նման դեպքերում, եթե հատուկ սուբյեկտը հրաժարվում է հանցագործությունից, ապա հատուկ սուբյեկտի հատկանիշ չունեցող անձը, որը, որպես հանցակից, դրդիչ կամ օժանդակող մասնակցել է այդ հանցագոր-

⁸ Sեն Энциклопедия уголовного права. Т. 6, СПб, 2007, էջ 520-521:

⁹ Sեն Аветисян С.С., Условия добровольного отказа соучастников в преступлении со специальным составом // Закон и право. 2004, N4, էջ 59-62:

¹⁰ Հատուկ հանցակազմերով արարքների որակման և դրսևորման առանձնահատկությունների մասին մանրամասն տես Аветисян С.С., Соучастие в преступлениях со специальным составом, М., 2004:

ծությանը, մեր հայեցակարգի հիման վրա, պատասխանատվության կենթարկվի հանցակցելու փորձի համար:

Հատուկ սուբյեկտով հանցագործության պարագայում, եթե կամովին հրաժարվում են դրդիչը, օժանդակողը, ապա նրանց պատասխանատվության հարցը պետք է լուծվի այնպես, ինչպես ընդհանրապես հանցակցության դեպքում:

Ինչ վերաբերում է այն դեպքերին, երբ գործ ունենք ոչ պատշաճ հատուկ սուբյեկտի հետ, այսինքն՝ երբ անձը հատուկ սուբյեկտի կարգավիճակ է ձեռք բերում օրենքով սահմանված կարգի խախտմամբ, ապա մեր կարծիքով հարցը պետք է լուծվի տարբերակված ձևով: Եթե հատուկ սուբյեկտն այնպիսին է, որ նա իրավաբանական նշանակություն ունեցող ակտեր կայացնելու լիազորությամբ է օժտված, ապա նա պետք է պատասխանատվություն կրի որպես հատուկ սուբյեկտ, հակառակ դեպքում նրա նախկինում կայացրած բոլոր ակտերը պետք է համարվեն անվավեր, ինչը տվյալ ոլորտը կհասցնի փլուզման: Օրինակ՝ անձն օրենքով սահմանված կարգի խախտմամբ դարձել է դատավոր, և ասենք տասը տարի շարունակ դատական ակտեր է կայացրել: Եթե նրան համարենք ոչ պատշաճ սուբյեկտ, ապա ստիպված կլինենք նաև այդ ակտերի անվավեր ճանաչել, ինչը, մեր կարծիքով, անթույլատրելի է: Նույնը վերաբերում է ասենք քննիչին, այլ պաշտոնատար անձին: Ուստի, նրանք պետք է ենթարկվեն պատասխանատվության հատուկ սուբյեկտով հանցագործության համար: Եթե այդպիսի անձը հրաժարվի հանցագործությունից, ապա մյուս հանցակիցները, մեր կողմից առաջ քաշված հայեցակարգի համաձայն՝ պետք է պատասխանատվություն կրեն տվյալ հանցագործությանը հանցակցելու փորձի համար: Նույն կերպ պետք է լուծվի հարցն այն դեպքերում, երբ խոսքը այնպիսի ոչ պատշաճ սուբյեկտի մասին է, որը իրավաբանական նշանակություն ունեցող ակտեր կայացնելու հետ ոչ մի առնչություն չունի: Օրինակ՝ ապօրինաբար դատապարտյալ դարձած անձը կամ օրենքով սահմանված կարգի խախտմամբ զինվորական ծառայության կանչված և զինծառայող դարձածը և այլն: Նրանց կողմից զուտ իրենց կարգավիճակով պայմանավորված հանցանքի կատարումից կամովին հրաժարվելու դեպքում մյուս հանցակիցները պետք է պատասխանատվություն կրեն հանցակցության փորձի համար: Իսկ եթե հանցակցությունը դրսևորվել է համակատարման ձևով և անձի արարքում առկա են եղել նաև ընդհանուր քրեական հանցագործության հատկանիշներ, ապա նաև այդ հանցագործության համար, եթե դրա համար ավելի խիստ պատիժ է նախատեսված, քան հատուկ սուբյեկտով հանցագործության համար: Բնականաբար, այն դեպքերում, երբ խոսքը այնպիսի ոչ պատշաճ սուբյեկտի մասին է, որն իրավաբանական նշանակություն ունեցող ակտեր կայացնելու հետ ոչ մի առնչություն չունի, նա չի կարող պատասխանատվության ենթարկվել հատուկ սուբյեկտով հանցագործության համար:

Annotation. The article touches upon the problematic issues related to cases when accomplices voluntarily renounce the crime. The author comes to the conclusion that it is necessary to include the

institute of attempted complicity in the Criminal Code of the Republic of Armenia.

The peculiarities of voluntarily renouncing the crime in case of different forms of complicity are also thoroughly discussed in the article.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемные вопросы, связанные с добровольным отказом соучастников от преступления. По результатам исследования, автор приходит к выводу, что институт покушения на соучастие необходимо включить в Уголовное законодательство Республики Армения. В статье также подробно рассматриваются особенности добровольного отказа от совершения преступления при различных формах соучастия.

Բանալի բառեր – հանցակից, հանցագործության նախապարասություն, հանցակցելու փորձ, հանցագործությունից հանցակիցների կամովին հրաժարվել, հանցագործության փորձ, հապուկ սուբյեկտ:

Keywords: *Accomplice, crime preparation, attempted complicity, voluntarily renounce the crime, attempted crime, special subject.*

Ключевые слова: *соучастник, подготовка к преступлению, покушение на соучастие, добровольный отказ соучастников от преступления, покушение на преступление, особый субъект.*

Ս. Պողոսյան – ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի հայ-ցորդ, էլ. հասցե sevakpoghosyan91@mail.ru:

Ներկայացվել է խմբագրության 01.03.2021 թ., տրվել է գրախոսության 01.03.2021 թ., երաշխավորվել է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի վարիչ, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆ. Ա. Գաբուլյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 14.05.2021 թ.: